

**Mens en natuur -
'n Bronnestudie oor die Bybelse- en na-Bybelse perspektiewe**

Deur GDS Smit

Mens en natuur – 'n Bronnestudie oor die Bybelse en na-Bybelse
perspektiewe
deur Gerrit Daniël Stephanus Smit
Verhandeling
voorgelê om te voldoen aan die vereistes vir die graad
Magister Artium (Grieks)
in die Fakulteit Geesteswetenskappe
aan die Universiteit van Pretoria
onder leiding van prof. HF Stander

2003

**Lys van afkortings van Bybelboeke
Ou Testamentiese boeke**

Genesis	-	Gen	Joël	-	Joël
Eksodus	-	Eks	Amos	-	Am
Levitikus	-	Lev	Obadja	-	Ob
Numeri	-	Num	Jona	-	Jona
Deuteronomium	-	Deut	Miga	-	Miga
Josua	-	Jos	Nahum	-	Nah
Rigters	-	Rig	Habakuk	-	Hab
Rut	-	Rut	Sefanja	-	Sef
1 Samuel	-	1 Sam	Haggai	-	Hag
2 Samuel	-	2 Sam	Sagaria	-	Sag
1 Konings	-	1 Kon	Maleagi	-	Mal
2 Konings	-	2 Kon			
1 Kronieke	-	1 Kron			
2 Kronieke	-	2 Kron			
Esra	-	Esra			
Nehemia	-	Neh			
Ester	-	Est			
Job	-	Job			
Psalms	-	Ps			
Spreuke	-	Spr			
Prediker	-	Pred			
Hooglied	-	Hoogl			
Jesaja	-	Jes			
Jeremia	-	Jer			
Klaagliedere	-	Klaagl			
Esegiël	-	Eseg			
Daniël	-	Dan			
Hosea	-	Hos			

Lys van afkortings van Bybelboeke
Nuwe Testamentiese boeke

Matteus	-	Matt
Markus	-	Mark
Lukas	-	Luk
Johannes	-	Joh
Handelinge	-	Hand
Romeine	-	Rom
1 Korintiërs	-	1 Kor
2 Korintiërs	-	2 Kor
Galasiërs	-	Gal
Efesiërs	-	Ef
Filippense	-	Fil
Kolossense	-	Kol
1 Tessalonisense	-	1 Tess
2 Tessalonisense	-	2 Tess
1 Timoteus	-	1 Tim
2 Timoteus	-	2 Tim
Titus	-	Tit
Filemon	-	Filem
Hebreërs	-	Heb
Jakobus	-	Jak
1 Petrus	-	1 Pet
2 Petrus	-	2 Pet
1 Johannes	-	1 Joh
2 Johannes	-	2 Joh
3 Johannes	-	3 Joh
Judas	-	Jud
Openbaring	-	Op

SUMMARY

White (1967:1203-1207) places the blame for the current raping of our environment on the Christians' interpretation of Genesis 1:28 ("*God blessed them and said to them: 'Be fruitful and increase in number; fill the earth and subdue it. Rule over the fish of the sea and the birds of the air and over every living creature that moves on the ground'*"). White believes that the Christian interpretation of this verse teaches man to be arrogant toward nature and that God gives man the green light to exploit nature as man pleases. White has leveled serious accusations against the early Christians. This study interprets the the Old Testament, New Testament and ancient theologians' attitude towards creation and God. It deals with the accusations in accordance with the relevant Biblical and post-Biblical writers, to find the basis for the environmental crisis not in Christianity, but in animism. It is true that the ancient Christian writers were indeed more concerned about the hereafter than about the world as it is now. Yet, when one scrutinizes ancient writings, one soon realizes that in ancient biblical- and post-biblical time, earth stewardship has a profundity undreamed of by even the most speculative ecological philosophers.

Key terms:

Environment

Genesis 1:28

Nature

Early Christians

Creation

Biblical and post-Biblical writers

Environmental crisis

Ancient writings

Earth stewardship

Speculative ecological philosophers

OPSOMMING

White (1967:1203-1207) blameer die Christendom se interpretasie van Genesis 1:28 (“*En God het hulle geseën, en God het vir hulle gesê: Wees vrugbaar en vermeerder en vul die aarde, **onderwerp dit en heers** oor die visse van die see en die voëls van die hemel en oor al die diere wat op die aarde kruip*”) vir die huidige verkragting van die ekologie. White glo dat die Christene se interpretasie van hierdie teksvers die mens leer om gewelddadig te wees teenoor die natuur, en dat God in hierdie gedeelte die mens ‘n groen lig gee om die natuur te vernietig soos die mens goed dink. White maak ernstige aantygings teen die vroeë Christendom. Hierdie studie interpreteer die Ou-Testamentiese-, Nuwe Testamentiese- en vroeg-Christelike houding teenoor die skepping. Dit handel met die beskuldigings van White in ooreenstemming met die relevante Bybelse- en na-Bybelse skrywers, om die grond van die huidige ekologiese krisis nie in die Christendom te vind nie, maar in die heidense animisme. Dit is wel waar dat die vroeë skrywers meer ingestel was op die hiernamaals, as die wêreld hier en nou. Maar, wanneer die antieke tekste ontleed word, beseft ‘n mens gou dat die bestuur van die aarde in die antieke Bybelse en na-Bybelse tekste, ‘n ondenkbare groot prioriteit was, wat selfs deur die mees spekulatiewe ekologiese filosowe aanvaar moet word.

Sleutelterme:

White

Genesis 1:28

Ekologie

Natuur

Vroeë Christendom

Interpreteer vroeg Christelike skepping

Ekologiese krisis

Antieke tekste

Bestuur van die aarde

Spekulatiewe ekologiese filosowe

Inhoudsopgawe

Inleiding.....	1
Hoofstuk 1: Noodsaak van die studie.....	4
1.1 Die historiese wortels van die ekologiese krisis.....	4
1.2 Verdere noodsaak vir so 'n studie	5
1.2.1 Naturalistiese religie aan die toeneem.....	5
1.2.2 Church of all Worlds (CAW) en “Neo-paganism.....	7
1.2.3 Neo-paganism.....	9
1.3 Enkele ander belangrike stellings vir die noodsaak van hierdie studie.....	10
1.3.1 Biodiversiteit.....	10
1.3.2 Woude.....	10
1.3.3 Grondverbouing.....	11
1.3.4 Energie.....	11
1.3.5 Klimaat.....	11
1.4 Liberalistiese kosmologie.....	11
1.4.1 Metode van die kosmologie.....	12
1.4.1.1 Die oer oorsaak van die kosmos.....	12
1.5 Hegel se filosofie.....	15
1.6 Metode van ondersoek.....	15
1.6.1 Die studie word soos volg aangepak.....	16
1.6.2 Werkswyse.....	17
Hoofstuk 2: Agtergrond vir die Joodse verstaan van die skepping in die Ou Testament.....	19
2.1 Egipte en die Naby-Oosterse volke (wat moontlik 'n invloed op Israel se siening oor die skepping kon hê).....	22
2.1.1 Egipte.....	22
2.1.2 Die Naby-Oosterse volke.....	25
2.2 Samevatting.....	33

Hoofstuk 3: Joodse siening van die skepping van God en die mens se verantwoordelikheid.....	36
3.1 Joodse siening.....	36
3.1.1 Bo-persoonlike of onpersoonlike reg.....	37
3.1.2 Die persoonlike reg.....	39
3.1.3 Die Joodse opvatting oor reg en geregtigheid.....	39
3.1.4 Die afdwingbaarheid van reëls en wette in die persoonlike regsisteem.....	42
3.2 Die verhouding: God en kosmos in die Ou Testament.....	44
3.2.1 Die kosmos.....	44
3.2.2 Die skepping en onderhouding van die kosmos.....	47
3.2.3 Die instandhouding van die kosmos.....	49
3.2.4 Die verhouding: God en kosmos.....	52
3.3 Heidense invloed op die Joodse siening van die skepping?.....	54
3.4 Samevatting	56
Hoofstuk 4: Ou-Testamentiese Bronnestudie.....	57
4.1 'n Eksegetiese ondersoek van enkele Ou-Testamentiese tekste wat oor die skepping van God handel.....	57
4.1.1 Gen. 1:26-28.....	57
4.1.2 Lev. 25:3-5.....	63
4.1.3 Lev. 26:43.....	64
4.1.4 Deut. 20:19-20.....	66
4.1.5 Deut. 22:6-7.....	68
4.1.6 Ps. 8.....	69
4.2 Gevolgtrekking.....	73
Hoofstuk 5: Agtergrond vir die verstaan van die Christologiese kosmologie in die Nuwe Testament.....	74
5.1 Inleidend.....	74
5.2 Redes vir die vinnige groei van die Christendom in die eerste eeu.....	74
5.2.1 Hellenisering.....	74

5.2.2	Kontak tussen die Christendom en die Griekse Filosofie.....	75
5.3	Heidense opvattinge oor die skepping rondom die ontstaanstyd van die Nuwe Testament.....	77
5.3.1	Platonisme.....	77
5.3.2	Stoïsimisme.....	78
5.3.3	Epikurisme.....	78
5.3.4	Eufemerisme.....	79
5.3.5	Die Sinici.....	80
5.3.6	Neo-Platonisme.....	80
5.3.7	Gnostisisme.....	80
5.4	Filosofie en die Nuwe Testament.....	82
5.5	Die kritiek op die heidense mitologie.....	83
5.6	Die besef van afstand en verskille tussen die Griekse filosofie en die Christendom.....	84
5.6.1	Die Christendom en die profane wetenskap.....	85
5.6.2	Wêreldbeeld van die Christendom.....	86
5.7	Samevatting.....	87
Hoofstuk 6: Die Nuwe Testament oor: <i>mens en natuur</i>		88
6.1	Inleidend.....	88
6.2	Die Christendom en die kosmos.....	88
6.3	Kosmologie van die vroeë Christendom.....	92
6.4	Die Christendom en Christus.....	93
6.5	Christus se heerskappy oor die kosmos.....	96
6.6	Die mens as 'n beelddraende wese in die lig van die Nuwe Testament.....	98
Hoofstuk 7: Die Apostoliese vaders.....		100
7.1	Begripsbepaling.....	100
7.2	Klemens van Rome.....	100
7.2.1	Die brief van Klemens aan die Korintiërs.....	100
7.3	Ignatius.....	110
7.3.1	Die brief van Ignatius aan die Efesiërs.....	111

7.3.2	Die brief van Ignatius aan die Magnesiërs.....	112
7.3.3	Die brief van Ignatius aan die Romeine.....	114
7.4	Polukarpus.....	119
7.4.1	Die brief van Polukarpus aan die Filippense.....	120
Hoofstuk 8: Die brief aan Diognetos.....		123
8.1	Agtergrond oor die geskrif.....	123
8.2	Teks.....	124
8.3	Gevolgtrekking.....	136
Hoofstuk 9: Justinus die martelaar.....		137
9.1	Lewe en werk van Justinus.....	137
9.2	Dialog met Trypho.....	138
9.3	Gevolgtrekking.....	142
Hoofstuk 10: Athenagoras.....		143
10.1	Athenagoras se werk en lewe.....	143
10.2	Athenagoras se smeekskrif ter wille van die Christene.....	143
10.3	Gevolgtrekking.....	155
Hoofstuk 11: Theofilos van Antiochië.....		157
11.1	Sy lewe.....	157
11.2	Sy Teologie.....	157
11.3	Die geskrif van Theofilos aan Autolykus.....	158
11.4	Gevolgtrekking.....	164
Hoofstuk 12: Johannes Chrysostomos.....		165
12.1	Sy lewe.....	165
12.2	Chrysostomos se kommentaar op die brief van die apostel Paulus aan die Romeine.....	166
12.3	Gevolgtrekking.....	178
Hoofstuk 13 : Konklusie en Toepassing.....		179
13.1	Konklusie.....	179

13.2	Toepassing.....	187
13.2.1	Hoe kan vernietigers versorgers word?.....	187
13.2.2	Voorgestelde benaderings tot hierdie probleem.....	188
13.3	'n Christelike oorsig oor die onderwerp.....	194
13.4	Ten slotte.....	197
13.4.1	God is 'n persoon.....	197
13.4.2	Die mens is geskape na die beeld van God.....	197
	Bylae: Geraadpleegde werke en Internetartikels.....	199

Inleiding

Probleem

White (1967:1203-1207) plaas die blaam vir die mens se krisis met betrekking tot die natuur direk op die Christendom se verklaring van Genesis 1:26 (“Laat Ons mense maak na ons beeld, na ons gelykenis, en laat hulle heers oor die visse van die see en die voëls van die hemel en die vee en oor die hele aarde en oor al die diere wat op die aarde kruip.”) en Genesis 1:28 (“Wees vrugbaar en vermeerder en vul die aarde, onderwerp dit en heers oor die visse van die see en die voëls van die hemel en oor al die diere wat op die aarde kruip.”)

White is van mening dat die Christendom die mees antroposentriese geloof is wat die wêreld nog ooit gesien het: al is die mens uit stof gemaak, het die Joods-Christelike samelewing begin glo dat hulle nie net ‘n deel van die natuur is nie: hulle is geskape na God se beeld en dus baie hoër wesens as die res van die skepping (1967:1205). Daarom kon hulle maar die aarde misbruik om in al hulle behoeftes te voorsien, aldus White. Hy is van mening dat in die heidense wêreld, waar elke boom, elke spruit, elke stroom, elke heuwel ‘n *genius loci* (‘n beskermgees) gehad het, daar harmonie was tussen die bewaring van die skepping en die behoeftes van die mens (White 1967:1205). Voordat ‘n boom gekap sou word, of daar op ‘n plek gemyn word, moes die beskermgees eers vereer en geken word, om sodoende die gode tevrede te hou.

Die Christendom het die heidense animisme vernietig, en het dit moontlik gemaak dat die natuur as objek van onderwerping, nie meer bewaar is nie (White 1967:1204).

Armstrong (1972: 35-64) sluit by White aan as hy meen: “Wij zouden er beter aan doen terug te keren naar het oude heidense geloof in de heiligheid van de natuur” (Van Bavel 1990:32).

In hierdie studie word White se standpunte getoets teenoor die Joodse, Nuwe-Testamentiese- en vroeg-Christelike siening van die mens en sy verantwoordelikheid.

Kan daar aangetoon word, dat dit die Christendom se verstaan van die mens se verantwoordelikheid teenoor die skepping is, wat die blaam dra vir hedendaagse probleme in die natuur, soos White beweer?

Kan die sogenaamde “moderne” verstaan van die skepping van God, voortkom uit ‘n misverstaan of totale negering van die siening van die vroeg-Christelike skrywers? Want Barr (1972:12) meen dat die Bybelskrywers geglo het dat die mens ‘n verantwoordelikheid het teenoor die skepping van God, en dat die gelowige juis nie die natuur sien as “anti-God” nie.

Die ondersoek is ‘n poging om te bewys dat ‘n mens ook moderne probleme soos hierdie in die lig van die Bybel kan beantwoord, en dat die Bybel nooit sy relevansie verloor nie. Stander (2001:1) wys daarop dat navorsing nie net gedoen moet word ter wille van navorsing nie, maar dat navorsing relevant moet wees. Hierdie studie is juis relevant in die moderne samelewing as gevolg van die ekologiese vraagstukke wat die mens moet beantwoord. Prinsloo (Vos en Muller 1994:112) meen: “Baie van die hedendaagse problematiek – soos byvoorbeeld politieke vraagstukke, menseverhoudinge, menseregte, feminisme, rassisme, die besoedeling en uitbuiting van die natuur – hang saam met en kan teruggevoer word na wat daar oor die mens gesê en gedink word.”

Die doel van hierdie ondersoek is om die noodsaaklikheid van die ontginning van die studie oor die ekologie en religie in Christelike kringe te bepleit, en om die aandag daarop te vestig dat die ou religie soos dit gestalte vind in die afgodedienste van die Bybelse tye (dit is: die verering van die skepping) nie vandag totaal uitgewis is nie, maar in ‘n baie verfynde vorm deurskemer in die teologie van die ekologie oftewel die “ecology-crisis” religie, soos ook genoem kan word. Die Kerke sal daadwerklike antwoorde aan die wêreld en aan die lidmate in hierdie verband móét gee.

Grondige taalkennis is natuurlik onontbeerlik in 'n eksegetiese studie soos hierdie. Verhoef (1981:11) haal Otto Kaizer aan as hy oor die metodiek van eksegetiese handel: "We shall take it for granted that in the final analysis all theological endeavour serves as a preparation for the proclamation of the gospel, by means of which God himself intends to bring about living faith in Jesus Christ as Lord of the world and as Lord of His Christ". Dit sluit aan by die apostel Paulus as hy sê: "Ons verkondig Christus wat gekruisig is" (1 Korintiërs 1:23).

Die Nederlandse Geloofsbelydenis stel dit duidelik: God openbaar Hom in natuur en Skriftuur "aangesien dit (*die natuur*) voor ons oë is soos 'n mooi boek waarin alle skepsele, groot en klein, die letters is wat ons die onsigbare dinge van God duidelik laat sien, naamlik sy ewige krag en Goddelikheid, soos die apostel Paulus sê (Romeine 1:20), dinge wat almal genoegsaam is om die mense te oortuig en hulle alle verontskuldiging ontnem." (Die Nederlandse Geloofsbelydenis artikel 2)

Daar kan geredeneer word dat die mens se verantwoordelikheid teenoor die skepping nie die taak van die kerk is, of deur die Bybel aangespreek word nie. Daar kan ook van die Christendom se kant uitgegaan word van die standpunt dat die wêreldse manier, waar alles skeefgetrek word, nie deur die kerk aanvaarbaar is nie, daarom behoort daar nie aandag aan hierdie saak gegee te word nie. Juis om die rede dat daar soveel misverstand rondom hierdie saak is, behoort dit wel deeglik aandag te kry.